

HUIZINGA'S REIS DOOR AMERIKA

W.E. KRUL

In de week van 10 tot 17 april 1926 bevond Huizinga zich aan boord van het passagiersschip 'Berengaria' van de Cunard Line, op weg naar New York. Het was zijn eerste reis buiten Europa, die voor hem, 53 jaar oud en een man van vaste gewoonten, de nodige ongemakken en onwennigheid meebracht. De overtocht was niet in alle opzichten gelukkig. Er stond een harde westerstorm, die het tijdstip van aankomst met enkele dagen dreigde te vertragen. Huizinga had geen last van zeeziekte, zoals sommige andere reizigers, maar een 's nachts opengebleven patrijspoort bezorgde hem een hinderlijke keelpijn. Zijn gedachten verbleven nog sterk bij alles wat hij achterliet. Het gezelschap in de eetzaal, meest Amerikaanse zakenlieden, beviel hem maar matig. Hij had moeite hun binnensmondse conversatie te volgen, en hij verwonderde zich over hun gebrek aan tafelmanieren. Bovendien moest hij zijn dagelijkse glas wijn missen : het was de tijd van de drooglegging. Zijn nachtrust paste zich te langzaam aan bij het verzetten van de klok, zodat hij elke morgen te vroeg wakker was voor het ontbijt. Hij kortte de dagen met het schrijven van brieven en het lezen van een roman van Joseph Conrad ¹

Het boek van Conrad was geen toevallige amusementslectuur. Huizinga streefde er naar, sterk symbolisch als hij gewend was te denken, om ook in het leven van alledag elementen te introduceren die van een diepere betekenis waren voorzien. In dit geval vervulde Conrad die functie. Hij had het boek gekregen uit de nalatenschap van Jan Veth, die het een jaar tevoren op zijn ziekbed had gelezen. In de maanden voor zijn vertrek was Huizinga begonnen aan een biografie van Veth, en hij nam diens nagedachtenis nu op reis met zich mee. Daarbij keek hij niet alleen terug naar Nederland. Veth was een van degenen die hem het eerst in contact hadden gebracht met Amerika. In 1909 en 1910 had Veth als portretschilder in New York en Washington gewerkt ². Na 1915, toen zij elkaar regelmatig ontmoetten, heeft Huizinga ongetwijfeld met hem over zijn ervaringen gesproken. En in 1918, toen hij zijn *Mensch en Menigte in Amerika* voltooide had, droeg hij het aan Veth op ³.

Natuurlijk was Veth niet de enige die bij Huizinga een belangstelling voor de Verenigde Staten wakker maakte. Een directe aanleiding was het Amerikaanse optreden aan geallieerde zijde in de Wereldoorlog : hier werd voor het eerst duidelijk dat de loop van de geschiedenis voortaan niet meer alleen door Europa en door Europese problemen be-

heerst zou worden. Huizinga zag daarin verder dan sommige tijdgenoten, die Amerika en alles waar het voor stond het liefst ver achter de horizon hadden willen laten. 'Wij weten veel te weinig van Amerika', heet het in het voorwoord van *Mensch en Menigte in Amerika* 4. Zijn besluit om in het cursusjaar 1917-1918 een college aan de Amerikaanse geschiedenis te wijden, werd vooral ingegeven door de behoefte om de actualiteit van een historische achtergrond te voorzien. Zoals altijd zocht hij raad bij collega's en vrienden. 'Toen ik indertijd aan Pirenne schreef, dat ik er mee bezig was, schreef hij mij: maak er toch een populair boekje van, dat zijn juist de dingen, die noodig zijn', liet hij Van Vollenhoven weten 5. Ook deze, als volkenrechtsdeskundige toen zelf nauw in aanraking met Amerika gekomen, drong aan op publicatie van de voordrachten 6.

Mensch en Menigte is niet de eenvoudige inleiding tot de Amerikaanse geschiedenis en cultuur geworden, die een andere auteur er misschien van gemaakt had. Naast het element van voorlichting had Huizinga bij het schrijven nog een tweede, veel persoonlijker motief. Zijn houding tegenover Amerika was van het begin af aan dubbelzinnig. De ongeremde werking van het kapitalisme in de Amerikaanse samenleving zette hij zo kritisch uiteen, dat sommigen uit het linkse kamp hem als een geestverwant van het socialisme inhaalden. Daarin vergisten zij zich. Als antwoord op diens bespreking in het studentenblad *Minerva* schreef hij aan Jan Romein: 'Ik hel meer en meer over tot het prefereeren van wat ik de Amerikaansche oplossing noem, ondanks en zelfs door het kapitalisme, boven de Russische. Gij ziet: ik ben toch Amerikaanscher dan ge mij gemeend hebt!' 7.

Mensch en Menigte draagt als ondertitel: 'Vier essays over moderne beschavingsgeschiedenis'. Hiermee wilde Huizinga aangeven dat hij zijn boek als een vergelijkende studie had opgezet. Tegenover de oud geworden Europese beschaving vertegenwoordigde Amerika een nieuw en krachtig begin. Als de Europese cultuur op haar eind liep, lag daar de toekomst. Het was echter een toekomst die bij Huizinga sterke gevoelens van afkeer en onbehagen opriep. De traditionele waarden en maatschappelijke vormen die hem dierbaar waren gingen er verloren, en wat daar voor in de plaats kwam gaf hem een indruk van oppervlakkigheid en zinloosheid. Een ding had de Amerikaanse beschaving, die mogelijk voortaan ook in Europa stijl en tempo van de ontwikkeling zou dicteren, desondanks voor op de uitgebluste Europese cultuur: zij bezat nog alle vrijheid en veerkracht om haar gebreken te boven te komen. In de loop van de Eerste Wereldoorlog had bij Huizinga definitief de gedachte postgevat, dat de Europese naties niet meer zelfstandig in staat zouden zijn tot de politieke en culturele herleving waaraan zij dringend behoefte hadden. Hij betreurde dit diep, maar beschouwde het verlies als feitelijk onherstelbaar. Amerika daarentegen vertegenwoordigde voor hem een doos van Pandora, die alles bevatte wat hem tegenstond, maar ook de hoop op iets beters.

De verwachtingen die Huizinga in 1926 van Amerika koesterde, waren niet wezenlijk anders dan zijn overtuigingen van 1918. Wel had zijn ambivalentie tegenover de polen Europa-Amerika in de tussenliggende jaren nadrukkelijker vorm gekregen. 'Spengler's geniaal en izig profetenwoord was nog niet gesproken, toen ik indertijd getracht heb, in een essay over 'De verwerktuigelijking van het gemeenschapsleven' den naar allen schijn onvermijdelijken gang van de hedendaagsche beschaving, Amerika als volkomenst voorbeeld genomen, te schetsen.' 8 De lectuur van Spenglers *Untergang des Abendlandes* maakte, bij alle bezwaren die hij onmiddellijk naar voren kon brengen, op Huizinga een buitengewoon diepe indruk. Om een evenwichtig oordeel te kunnen geven plaatste hij het boek in zijn bespreking van 1921 tegenover de veel minder belangrijke wereldgeschiedenis van H.G. Wells. Het stuk kreeg de titel 'Twee Worstelaars met de Engel', maar het was duidelijk dat deze worsteling zich goeddeels afspeelde in Huizinga zelf 9. Hij liet er geen twijfel aan bestaan dat hij de historische methode van beide auteurs vol-

strekt verwierp. Maar het hele gewicht van het culturele pessimisme waar hij nu sinds jaren in leefde, dwong hem ertoe Spenglers beeld van een grimmige en barbaarse toekomst te aanvaarden. Hij wilde het niet, maar hij zag geen andere uitweg. En hier moest Wells hem te hulp komen, de 'nonconformist—Engelschman met sterk Amerikaansche geestesrichting' ¹⁰. De nuchtere en verlichte wereld die Wells zijn lezers blijmoedig voorhield, was voor Huizinga een onnozele, naieve fantasie waar hij onmogelijk in kon geloven. Maar Wells predikte een vertrouwen in de sociale vermogens van de mensheid, gezondheidszorg, opvoeding en wetenschap, dat hij hoger stelde dan Spenglers 'hardheid'. Na veel aarzelen toonde hij zich bereid toe te geven dat een oppervlakkig, maar humanitair ideaal te verkiezen was boven Senglers diepzinnige wachten op het noodlot.

Huizinga heeft de democratie schoorvoetend aanvaard, niet uit enthousiasme maar omdat hij er het minste van vele kwaden in zag. In zijn eigen omgeving woog de last van het verleden zwaar, en beschouwde hij het vooral als zijn taak om te pleiten voor het behoud van waarden die in het gedrang dreigden te komen. In Amerika, los van zijn dagelijkse preoccupaties, wist hij voor de dingen die hem als nieuw en vooruitstrevend gepresenteerd werden veel begrip en soms zelfs geestdrift op te brengen. Zijn persoonlijke ervaringen verschilden daarbij wel eens van de veel afstandelijker conclusies die hij trok als vertegenwoordiger van de Nederlandse cultuur en wetenschap. Hij werd er misschien nog sterker heen en weer geslingerd tussen aantrekking en afstoting dan hij verwacht had, maar uiteindelijk vond hij zijn vermoedens bevestigd: hier was een maatschappij waarin hij zelf nooit zou kunnen aarden, en die hem toch de beste hoop voor de toekomst leek. Tegenover een van zijn Amerikaanse gesprekspartners probeerde hij zijn standpunt uit te leggen met het verhaal van de Friese koning Radbod, die op het laatste ogenblik zijn voet uit het doopbekken terugtrok om in het hiernamaals niet van zijn voorvaderen gescheiden te worden ¹¹.

Huizinga's reacties op zijn verblijf in Amerika werden uiteraard beïnvloed door het feit dat hij niet volkomen op eigen initiatief op weg ging, en betrekkelijk weinig vrijheid had om zelf zijn reisdoelen te bepalen. Zijn reis droeg het typische karakter van de officiële rondleiding zoals die in de jaren 1920 in de mode was. In dit opzicht is er weinig verschil met de propagandareizen die de Sovjet-Unie in deze periode voor bekeerlingen tot het communisme organiseerde. Alleen was het object van bewondering daar meestal de modernisering in de landbouw en industrie, terwijl het in Huizinga's geval ging om onderwijsinstellingen, en in het bijzonder om de sociale wetenschappen, die de Amerikanen op dat moment als een van hun meest karakteristieke bijdragen tot de vooruitgang beschouwden. En natuurlijk werd zijn reis niet door de staat maar door een particuliere instelling bekostigd.

Na de verschijning van *Mensch en Menigte* was Huizinga in contact gekomen met Amerikaanse diplomaten en wetenschapsmensen, en met prominenten uit de Nederlands—Amerikaanse gemeenschap als A.J. Barnouw, de hoogleraar Nederlands te New York, en de uitgever Edward Bok, die in 1922 een biografie van Erasmus bij hem bestelde ¹². In de zomer van 1924 nam Huizinga met een aantal collega's van de Leidse universiteit deel aan een cursus voor Amerikaanse studenten en belangstellenden ¹³. Hierdoor, en in zijn hoedanigheid van voorzitter van de 'Algemeene Commissie voor Internationale Studie—aangelegenheden' werd hij in 1925 uitgenodigd als Nederlandse vertegenwoordiger van het Laura Spelman Rockefeller Memorial Fund ¹⁴. Ook door zijn leeropdracht leek hij daartoe aangewezen. De 'Rockefeller—fellowships' die deze Amerikaanse instelling voor Europese studenten beschikbaar wilde stellen waren, in Huizinga's eigen woorden, beurzen 'berekend voor een of twee jaar studie in de Verenigde Staten of eventueel ook gedeeltelijk elders. Het onderwerp moet liggen op het gebied der sociale wetenschappen, waaronder ook de geschiedenis wordt gerekend. Het stipendium bedraagt \$1800 per

jaar, en vrije overtocht.' 15

Tot de vrijgevigheid van het Rockefeller Memorial behoorde het ook, dat het zijn Europese vertegenwoordigers een reis aanbood langs een groot aantal Amerikaanse universiteiten, om zich persoonlijk van de mogelijkheden die daar voor hun studenten aanwezig waren op de hoogte te stellen. Het sprak vanzelf dat Huizinga graag van deze gelegenheid gebruik maakte. Alleen was hij al bij voorbaat wat onzeker over het begrip 'sociale wetenschappen'. Hij was op geen enkele manier principieel afkerig van vakken als economie, sociologie en psychologie, maar zijn directe belangstelling ging er niet of nauwelijks naar uit. 'Ik moet in Amerika zelf nog vernemen', schreef hij, 'in hoeverre de nadruk wordt gelegd op 'social science'. Mijn aanvankelijke indruk was, dat dit zeer ruim geïnterpreteerd wordt.' 16 In de praktijk bleek dit toch minder het geval. Met historici kwam hij maar zelden in aanraking, zodat hij in de loop van zijn verblijf, na het zoveelste bezoek aan een economische of sociologische faculteit, wel eens te kampen kreeg met het gevoel eigenlijk op de verkeerde tocht te hebben ingetekend. 'Aangezien Laura Spelman's belangstelling zeer sterk geconcentreerd bleek op economie, moet ik daarvan heel veel slikken, soms meer dan ik verdragen kan', klaagde hij 17. Tegen het einde van de reis had hij, niet onbegrijpelijk, 'schoon genoeg van het zien van universiteiten'. 18

Maar er was altijd nog Amerika zelf dat hem bezig hield. En al doende kreeg hij mischien meer van een socioloog dan hij voor zijn vertrek mogelijk had geacht. Hij was onderweg dikwijls alleen; voor het eerst en het laatst in zijn leven noteerde hij zijn bevindingen in een uitvoerig dagboek 19. In januari 1927 publiceerde hij op basis van deze aantekeningen, aangevuld met verdere lectuur, zijn *Amerika Levend en Denkend* 20. Met de ondertitel 'Losse Opmerkingen' wilde hij mogelijke verwijten van onvolledigheid en oppervlakkigheid voorkomen. Het was echter geen structuurloos reisverslag. Het eerste gedeelte geeft een aantal impressies van het openbare leven in de Verenigde Staten, terwijl het tweede en grootste deel bestaat uit beschouwingen over de maatschappijopvatting die de grondslag en rechtvaardiging van dit leven vormde. Huizinga trachtte de verschijnselen die hij waarnam in hoofdzaak te verklaren uit de 'mechanisering der cultuur', waarmee hij de consequenties van de industriële produktiewijze bedoelde. Doorgaans omschreef hij deze mechanisering als de grootste bedreiging die de mensheid voor zichzelf had opgeroepen. In Amerika ontdekte hij dat er ook goeds uit kon voortkomen: 'Dezelfde krachten, die de mechanisering der cultuur veroorzaken (...) hebben daarginds een samenhang van wetenschappelijk denken en sociaal willen geschapen, die Europa in die mate niet kent.' 21

Het aspect van het Amerikaanse leven dat Huizinga in contrast met zijn eigen voorstellingen en gewoonten misschien het meest trof, was de verregaande openbaarheid ervan. In Amerika leek alles beheerst door publiciteit; niet alleen speelden pers en reclame er een veel grotere rol dan in Europa, ook het prive-leven leek in vele opzichten teruggedrongen en vervangen door een naar buiten toe gericht bestaan. Het doen en laten van de Amerikanen, die hij op zijn reis ontmoette, was niet zozeer gericht op innerlijkheid als op waarneembaarheid. Hier was de sterkst mogelijke tegenstelling met de idealen van ingekeerde patricische voornaamheid die hij zelf cultiveerde, en die hij in zijn leven van Jan Veth aan zijn lezers zou voorhouden. Van tijd tot tijd riepen de Verenigde Staten alle gevoelens van verknochtheid aan het oude Nederland, dat hij enigszins bleef zien in het licht van de regentenrepubliek, onweerstaanbaar in hem wakker. In zijn dagboek uit hij zich soms met een besef van nationale superioriteit, dat voor de hedendaagse lezer niet steeds goed te onderscheiden is van een moedwillig provincialisme. Maar onmiddellijk daarop hernam hij dan weer zijn pogingen om Amerika te begrijpen. De meest extreme gevolgen van het normatief stellen van de openbaarheid bespote hij in de filosofie van het behaviorisme, dat toen grote opgang maakte 22. Dit betrof een uitwas.

Elders trachtte hij de reducering van het prive—leven als een noodzakelijk en positief cultuurverschijnsel te waarderen : ‘ Deze uitwisseling van de grenzen tusschen individu en omgeving, deze participatie van object en subject, opent, als ik het goed zie, de mogelijkheid van verzoening met een gemechaniseerde en genivelleerde cultuur (...) ’ .²³

Men kan Huizinga met enig recht het verwijt maken dat hij in zijn visie op de Amerikaanse samenleving te veel vasthield aan het beeld van de blanke, Angelsaksische en protestantse natie. Hij onderschatte de betekenis van de enorme immigratie van de voorgaande decennia, en hij had weinig oog voor de problemen van de diverse minderheidsgroepen.²⁴ Zijn gastheren waren er overigens evenmin op gespist om deze onderwerpen, die in hun optimisme niet altijd te pas kwamen, uitvoerig ter sprake te brengen. En als zij dit deden, behandelden zij ze als technische moeilijkheden, die door toepassing van de wetenschap overwonnen konden worden. ‘ Problemen zijn oplosbaar ’, had het motto kunnen zijn dat hem overal werd voorgehouden. Kenmerkend voor Huizinga’s benadering is dat hij achter dit ‘scientisme’ een nieuwe vorm van godsdienst vermoedde, met alle goede en kwade zijden daarvan. ‘ In Europa heeft de kunst een groot deel van de plaats der religie ingenomen. In Amerika schijnt het veeleer de wetenschap. ’²⁵ Hoezeer dit verschijnsel hem ook intrigeerde, herhaalde malen onderweg betreurde hij het academische karakter van zijn toernee, en sprak hij de wens uit dat hij ook eens anderen zou ontmoeten dan professoren.²⁶ Het blijft een open vraag hoe hij gereageerd zou hebben als hij het land op een andere manier had leren kennen. Huizinga’s Amerika van 1926 was een beperkt, zij het invloedrijk segment van de Amerikaanse samenleving, gezien door de ogen van een geïnteresseerde, maar met hart en ziel aan zijn eigen beeld van Europa gebonden waarnemer. Voor het geheel van de gecompliceerde Amerikaanse verhoudingen was het ook toen al nauwelijks representatief.

Huizinga arriveerde in New York op 17 april 1926; twee maanden later, op 19 juni, reisde hij van daaruit terug. In de tussentijd hadden zijn gevoelens een curve doorlopen van aanvankelijke onwennigheid via toenemend begrip naar grote bewondering, om zich na een terugval in diepe weerzin te stabiliseren tot een gematigde waardering. Bij een zo overladen programma was het ook wel te voorzien dat zijn belangstelling het op een bepaald ogenblik zou begeven. Hij bezocht ongeveer twintig onderwijsinstellingen, hoorde lezingen, trad een aantal malen zelf als spreker op, liet zich door bibliotheken rondleiden en zich de werking van kaartsystemen uitleggen, volgde uiteenzettingen over collegeprogramma’s en educatieve doelstellingen, had talloze gesprekken met prominente en lokale vertegenwoordigers van de wetenschap, en barstte tenslotte in Berkeley, Californie, in een hevige driftbui uit tegen zijn begeleider, die hem met een autotochtje tot rust trachtte te brengen.²⁷ Daarna was de lucht geklaard en nam hij alles met gelijkmoedigheid op, in de zekerheid dat hij nu niet ver meer was van het vertrek naar huis.

Aan de hand van zijn dagboek en andere bewaard gebleven stukken laat zijn reisroute

zich met grote nauwkeurigheid volgen. Er is hier geen ruimte om zijn indrukken van dag tot dag na te gaan; een algemene karakteristiek van zijn notities is dat zijn gespannen stemming zich uitte in een verhoogde opmerkzaamheid en gevoeligheid voor zijn omgeving. Amerika maakte hem lyrisch ; soms over het landschap en de dingen die hij daar aantrof, even vaak ook over het Nederland dat hij had achtergelaten. De gemengd ironische en poëtische manier van waarnemen, die wel de sterkste kant van zijn schrijfstijl is, vond in zijn Amerikaanse belevenissen een dankbaar object. Af en toe herinneren zijn observaties aan het dichtwerk van Nederlandse tijdgenoten.²⁸ Een paar voorbeelden uit *Amerika Levend en Denkend* : zijn treurnis over de verspilling van energie en materiaal, ‘over alle woorden, die nooit gelezen worden, over alle schoenen die nooit gedragen worden, alle zijde die nooit een schouder bekleedt, alle bloemen die achter een

ruit verwelken.' Over de grapefruit als vrucht van de vooruitgang : 'zij komt altijd op hetzelfde, nog hoopvolle morgenuur.' De reclame van Palmolive : ' (...) de zeepadvertentie met een gelukkig en ernstig vrouwenkopje, luisterend aan een telefoontoestel. Zij hoort : 'Remember! Keep that schoolgirl complexion! ' 29

De introductie tot Amerika van het Rockefeller Memorial was niet opgezet als een groepsreis. Zo kwam het dat Huizinga maar een gedeelte van zijn tocht aflegde in het gezelschap van een of meer vertegenwoordigers uit andere Europese landen. De eerste weken reisde hij op zichzelf. Na een verblijf in New York vertrok hij zuidwaarts, via Princeton, Philadelphia, Baltimore en Washington naar Raleigh in Noord-Carolina. Het is opmerkelijk dat hij zich daar, in de landelijke omgeving van Chapel Hill, dat hem aan zijn geboorteplaats Groningen deed denken, voor het eerst volkomen aan Amerika gewonnen gaf. Hier vond hij de eenvoud terug die hij zo graag als een van de Hollandse deugden beschouwde, verbonden aan een ethisch zuiver ideaal van sociale ontwikkeling ³⁰. Hij liet zich meeslepen : 'Ik kom heelemaal in den Amerikaanschen geest van werken voor een concreet doel van verbetering en volksopvoeding. Amerika verovert mij meer en meer ; (...) ' ³¹

Na zijn terugkeer in New York trof hij een aantal andere Europese representanten van het Rockefeller Memorial. Onder hen waren twee beoefenaars van de wetenschap die hem na de geschiedenis het meest ter harte ging, de culturele antropologie. Zij brachten hem terug in de sfeer van eruditie waarin hij zich uiteindelijk het beste thuisvoelde, en die hij bij de meeste Amerikanen, met Franz Boas als uitzondering, niet kon herkennen. Hij kreeg alle gelegenheid om het vakmanschap van Marcel Mauss te bewonderen, maar diens persoonlijkheid trok hem niet aan ³². Anders was dat met Malinowski ³³. De merkwaardige vriendschap tussen Huizinga en Malinowski kwam niet in de eerste plaats voort uit een overeenkomst in wetenschappelijke denkbeelden, maar uit de emotionele last waar beiden onder gebukt gingen ³⁴. Huizinga was het verlies van zijn echtgenote in 1914 maar met moeite te boven gekomen ; enkele jaren later moest hij zijn oudste zoon missen. In een gesprek tijdens zijn verblijf bij zijn uitgever Bok te Philadelphia had hij voor het eerst een gevoel van verzoening met zijn lot bereikt ³⁵. Malinowski, ook anderszins een buitengewoon geemotioneerd man, leed onder de uitzichtloze huiselijke toestand die het gevolg was van de ongeneeslijke ziekte van zijn vrouw ³⁶. Het is waarschijnlijk dat het gevoel ontheemd in de wereld te staan hen op dat moment tot elkaar bracht. Bovendien ontmoette Huizinga in Malinowski de figuur van de geleerde avonturier, het persoonlijkheidstype dat hij als zijn *alter ego* vereerde en dat hij in verscheidene van zijn vrienden terugvond. ³⁷ Hij was zijn reis begonnen met Conrad; hier was een personage uit het werk van Conrad tot leven gekomen ³⁸.

Met Mauss en Malinowski bezocht hij de universiteiten van Nieuw-Engeland. Op verschillende plaatsen hield hij zelf lezingen. Deze waren gebaseerd op zijn *Mensch en Menigte in Amerika*, maar hij voegde er een aantal elementen aan toe uit de geschiedtheoretische overwegingen die hem toen bezig hielden ³⁹. Zijn inleiding over 'America and the Romantic Movement' begon hij met een uiteenzetting over het gebruik van generaliserende concepten in de geschiedwetenschap, zoals Renaissance, Verlichting, Romantiek. Bij de Duitsers constateerde hij een overmatig en daardoor misleidend gebruik van zulke termen, maar hij wees het als een tekortkoming aan van de Angelsaksische historiografie dat de generalisatie hier vrijwel volledig werd vermeden ⁴⁰. Het kon enigszins wonderlijk lijken dat Huizinga, voor het eerst in de Verenigde Staten, een Amerikaans publiek over zijn eigen geschiedenis toesprak. Hij voorvoelde het bezwaar, en rechtvaardigde zijn optreden met een pleidooi voor de autonomie van de historische kennisvorming :

'You might object : first come and see us. — Well, if historians had to keep to that rule, their hunting-fields would become rather restricted. I never was in An-

cient Rome or Medieval France and yet I sometimes speak and judge about their history. — You will again object : you cannot go to Ancient Rome or Medieval France, but you can go to Modern America and study it on the spot. — Now strictly speaking, I can only go to Present America, not even to such a recent America as that of Roosevelt. The difference from my position to Ancient Rome is one of degree. And besides: Livy lived in Ancient Rome and Joinville in Medieval France, and yet what they told about both is not for us history's last word. From with

From which it follows that living in a place and seeing life in it does not mean in itself knowing that place or time historically. ' 41

De tweede maand van Huizinga's verblijf werd in beslag genomen door de lange reis westwaarts. Vliegtuigen kwamen daar nog niet aan te pas; het hele traject werd per trein afgelegd ⁴². Naast zijn gids van het Rockefeller Memorial kreeg hij gezelschap van de Italiaanse afgevaardigde, de econoom (en latere staatspresident) Einaudi ⁴³. Via de Niagara Falls en een stuk van Canada bezocht hij Detroit, uiteraard met inbegrip van de Ford-fabrieken, waarna een langer oponthoud volgde in Chicago en omgeving. Tussen alle obligate redevoeringen raakte hij plotseling hevig geboeid door de socioloog Robert E. Park, de leider van de 'Chicago-school': 'Oude ietwat knorrighe heer met doorsnee Amerikaans gezicht ... maar nu gaat hij de meest interessante, meest diepgaande en treffende beschouwing van stadsontwikkeling, van contrast regerings-systeem en new social order geven, over functie van krant en movies, die ik gehoord of gelezen heb.' ⁴⁴ Park bleef hem bij als meest voortreffelijke vertegenwoordiger van een zuiver Amerikaanse wetenschap. 'What we want is thoughts and men, as for instance Park', hield hij zijn gids voor tijdens zijn vlaag van woede in Californië ⁴⁵.

Het verblijf in Californië duurde van 1 tot 9 juni, ongetwijfeld veel te kort om meer te zien dan universiteiten. Op zijn speciaal verzoek bezichtigde hij op 8 juni de sterrewacht van Mount Wilson bij Los Angeles, een plaats die hem opnieuw sterk met het verleden verbond. De astronoom Kapteyn had er regelmatig gewerkt, en Huizinga had hem er indertijd in Groningen de lof van horen spreken ⁴⁶. De treinreis terug naar het oosten werd onderbroken door een tocht naar de Grand Canyon. De Niagara Falls hadden weinig indruk op hem gemaakt, alleen al omdat het uitzicht rondom door bebouwing bedorven werd. De Grand Canyon echter verplaatste hem naar de wereld van Dante: '(...) het is alsof je de Aarde voor het eerst ziet; het lijkt alsof de Schepping hier gaande is. Neem uit de Inferno het verworpene weg, en laat hij alleen verheven zijn, dat is de Grand Canyon.' ⁴⁷ In Saint Louis nam hij afscheid van Einaudi, die hierna een andere route volgde. De laatste week bracht hij op eigen gelegenheid door in New York.

Op 18 juni werd zijn verblijf besloten door een diner in de Union Club, waar ook Marcel Mauss aanzat ⁴⁸. Huizinga's laatste dagboekantekeningen geven een goed beeld van de conclusie waartoe hij voor zichzelf was gekomen: waardering voor het Amerikaanse op timisme en streven naar verbetering, maar met de wens dat dit optimisme door weerstand meer diepgang zou krijgen, zoals ook de beschaving in Europa op de barbarij bevochten had moeten worden. 'Vervolgens wordt Mauss uitgenodigd, wat te zeggen, en discuteert zeer geestig over het thema: you sacrifice yourselves to your wife and children. Merriam kaatst mij het balletje toe, maar ik excuseer mij, ik ben te moe. Was ik frisscher geweest, ik zou hun de persecutie hebben toegewenscht, die hen redden moest: het intellect en de wetenschap, dragers van de werkelijke sociale goodwill, vervolgd door het onverstand, het dogma en het belang.' ⁴⁹

Amerika heeft Huizinga niet van zijn zwaarmoedigheid over de toekomst kunnen genezen. Hij bleef ervan overtuigd dat er voor de wereld die hem het meest dierbaar was op den duur geen plaats meer zou zijn. De richting waarin de geschiedenis zich ontwikkelde kwam zijn gevoelens, leek het, van dag tot dag bevestigen. En toch heeft Amerika veel

voor hem betekend. Niet vanwege de cultuur: de moderne Amerikaanse beschaving was hem in de grond even weinig waard als de moderne Europese. Maar in het Amerika van 1926 had hij een sociale ondernemingszin en een ethiek getroffen, waaraan het in Europa naar zijn mening pijnlijk ontbrak. Het is niet in de laatste plaats aan Amerika te danken, dat hij *In de Schaduwen van Morgen*, zijn meest sombere boek, begon met te verklaren: 'Ik ben een optimist.' 50

NOTEN

* Op deze plaats wil ik graag mijn dank uitspreken aan Mevrouw E. Huizinga te Haren, Mevrouw M.V. Rempt-Huizinga te Den Haag, en Mr. D.A. Delprat te Amsterdam, die mij brieven brieven en andere stukken uit hun particulier bezit ter inzage gaven.

1. Brief aan Mevrouw A. Veth-Dirks, 13.4.1926 (coll. Mr. D.A. Delprat Amsterdam); brief aan Mevrouw E. Huizinga, 14.4.1926 (coll. Mevrouw E. Huizinga, Haren). Huizinga noemt geen titel van de roman van Conrad.
2. *Leven en werk van Jan Veth*, Haarlem 1927, 127 (*Verzamelde Werken*, Haarlem 1948-1953, VI, 425; voortaan te citeren als: V.W.).
3. *Mensch en menigte in Amerika*, Haarlem 1918 (V.W. V, 249-417). De opdracht ontbreekt in de *Verzamelde Werken*.
4. V.W. V, 249.
5. Brief aan C. van Vollenhove, 6.1.1918 (Letterkundig Museum, Den Haag). C. van Vollenhove (1874-1933), hoogleraar adatrecht te Leiden, juridisch adviseur van de Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij, was in 1918-1919 verbonden aan de Nederlandse legatie te Washington.
6. Vgl. H.L.T. de Beaufort, *Cornelis van Vollenhoven 1874-1933*, Haarlem 1954, 111-113, 126-127.
7. Brief aan Jan Romein, 13.12.1918 (Romein-archief, IISG, Amsterdam).
8. *Amerika Levend en Denkend*, Haarlem z.j. (1927), 14-15 (V.W.V, 421).
9. *De Gids* 85 (1921) II, 454-487; III, 80-109 (V.W. IV, 441-496).
10. V.W. IV, 492.
11. *Amerika Levend en Denkend*, 170 (V.W. V, 482).
12. Er is enige correspondentie over *Mensch en Menigte* bewaard in het Huizinga-archief, U.B.-Leiden, omslag 79. Over Huizinga's *Erasmus* en zijn contacten met Edward Bok (1863-1930), zie C. Reedijk, 'Huizinga and his Erasmus: some observations in the margin', in: *Hellinga-Festschrift*, Forty-Three Studies in Bibliography presented to Prof. dr. Wytze Hellinga, Amsterdam 1980, 413-434.
13. *Jaarboek der Rijksuniversiteit te Leiden*, 1924, 173-174.
14. *Ibidem*, 1926, 197.
15. Brief aan L. Brummel, 23.3.1926 (Kon. Bibliotheek Den Haag).
16. *Ibidem*.

Über den Schweizer Alpen

17. Brief aan C. van Vollenhoven, 26.5.1926 (coll. Mevrouw M.V. Rempt-Huizinga, Den Haag).
18. Brief aan Heleen Krayenhoff, 2.6.1926 (coll. Mw. M.V. Rempt-Huizinga).
19. Voor uittreksels uit dit dagboek: Leonhard Huizinga, *Herinneringen aan Mijn Vader*, Den Haag 1963, 120-171. Aldaar ook een overtuigend oordeel over de betekenis die de Amerikaanse reis in Huizinga's persoonlijk leven heeft gehad.
20. V.W. V, 418-489. Het Huizinga-archief in de UB te Leiden bevat een volledige vertaling in het Engels van *Amerika Levend en Denkend* onder de titel *Random Observations on Life and Thought in America* (omslag 93 en 100). Deze is echter nooit verschenen. Huizinga's beide boeken over Amerika werden in een Amerikaanse vertaling gepubliceerd door H.H. Rowen: J. Huizinga, *America*, New York 1972. Over Huizinga en Amerika, zie verder: Michael Kammen, 'This, here and Soon. Johan Huizinga's Esquisse of American Culture', *BMGN* 97 (1982) 589-626.
21. *Amerika Levend en Denkend*, 87 (V.W. V, 449).
22. *Ibidem*, 77-84 (V.W. V, 445-448).
23. *Ibidem*, 90-91 (V.W. V, 450-451).
24. Vgl. zijn oordeel over Italianen en Joden als 'vreemde elementen', *ibidem* 99 (V.W. V, 454).
25. *Ibidem*, 157 (V.W., V, 477).
26. Vgl. Leonhard Huizinga, *Herinneringen*, 136, 140.
27. *Ibidem*, 168-169.
28. Huizinga's grootste bewondering gold misschien A. Roland Holst; qua stijl en thematiek is het is het werk van Martinus Nijhoff veel meer aan hem verwant.
29. *Amerika Levend en Denkend*, 13, 23, 45 (V.W. V, 420, 424, 432-433).
30. Vgl. *Ibidem*
30. Vgl. *Ibidem*, 112-120 (V.W. V, 459-462). *Ibidem*, 112-120 (V.W. V, 459-462).
31. Brief aan Mevrouw E. Huizinga, 13.5.1926 (coll. Mw. E. Huizinga, Haren).
32. Marcel Mauss (1872-1950), hoogleraar te Parijs.
33. Bronislaw Malinowski (1884-1942), hoogleraar te London. Voor Huizinga's dagboek-aantekeningen over Mauss en Malinowski, vgl. Leonhard Huizinga, *Herinneringen*, 150-151 (Mauss), 146, 148-150 (Malinowski).
34. Brieven van Malinowski aan Huizinga, bewaard in het Letterkundig Museum in Den Haag, bevestigen deze indruk. Voor de relatie tussen Huizinga's antropologische opvattingen en die van Malinowski, zie G.W. Locher, 'Huizinga en de Culturele Antropologie', *Bijdragen KITLV* 114 (1958) 180-181; en idem, *Dialectisch Structuralisme*, Amsterdam 1973, 16; en idem, 'De Etnologie van de Jaren Dertig: Het Leidse Perspectief', in: F. Bovenkerk e.a. (red.), *Toen en Thans*, Baarn 1978, 90, 94.
35. Leonhard Huizinga, *Herinneringen*, 145, 160, 184.
36. Vgl. brief van Malinowski aan Huizinga, 15.8.1928 (Letterkundig Museum Den Haag).
37. Leonhard Huizinga, *Herinneringen*, 147, 160-161.
38. De vergelijking tussen Conrad en Malinowski wordt in de literatuur over Malinowski dikwijls getrokken. Vgl. bijvoorbeeld George W. Stocking Jr., 'Empathy and Antipathy in the Heart of Darkness', in Regna Darnell (ed.), *Readings in the history of Anthropology*, New York 1974, 281-287.
39. Vlak voor zijn vertrek naar de Verenigde Staten, op 7 april 1926, legde Huizinga aan de vergadering van het Historisch Genootschap te Utrecht zijn zeven stellingen over *Taak en Termen der Beschavingsgeschiedenis* voor (V.W. VII, 32-34).
40. Huizinga-archief, UB-Leiden, omslag 113. Vgl. *Amerika Levend en Denkend*, 178-180 (V.W. V, 485-486).
41. Lezing 'Individualism and Association in America', Huizinga-archief UB-Leiden, omslag 113.

42. De Huizinga-collectie van het Letterkundig Museum in Den Haag bevat een uitgetypte *schedule* van de reis van Huizinga en Einaudi.
43. Luigi Einaudi (1874-1961), hoogleraar in Turijn, president van Italië 1948-1955.
44. Gecit. in Leonhard Huizinga, *Herinneringen*, 166. Robert E. Park (1864-1944), hoogleraar in Chicago, was met E.W.Burgess de grondlegger van een moderne Amerikaanse sociologie die zich concentreerde op wonen en werken in de grote stad (de zgn. 'Chicago-school').
45. *Ibidem*, 168. Vgl. over Park, *Amerika Levend en Denkend*, 97, 100 (V.W. 453, 454).
46. J.C.Kapteyn (1851-1922), hoogleraar sterrenkunde te Groningen, was een goede vriend van Huizinga's vader. Vgl. V.W. VI, 336-338.
47. Gecit. in Leonhard Huizinga, *Herinneringen*, 170-171.
48. Vgl. *Amerika Levend en Denkend*, 66 (V.W. V, 441).
49. Dagboek, 18.6.1926 (coll. Mw. M.V. Rempt-Huizinga). Het thema uitgewerkt in *Amerika Levend en Denkend*, 182-188 (V.W. , 486-489).
50. *In de Schaduwen van Morgen*, Haarlem 1935, IX (V.W. VII, 313).